

Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Λόγος παρηγορητικός περί Δυστυχίας και Ευτυχίας*)

Η υπόθεση του *Λόγου Παρηγορητικού περί δυστυχίας και ευτυχίας* (στο εξής *Λόγος*) εκτυλίσσεται σε χρονικά αόριστη εποχή και γεωγραφικά ασαφή χώρα. Ο πρωταγωνιστής του, ένας ανώνυμος νέος κυνηγημένος από τη μοίρα, παίρνει την απόφαση να αναζητήσει τη Δυστυχία για να μάθει τί τον περιμένει. Η πορεία που ακολουθεί είναι επίπονη και διαρκεί έξι μήνες. Κάποια στιγμή συναντά τον Χρόνο που, δίχως να αναπερώσει τις ελπίδες του, τον συμβουλεύει να κατασκευάσει μια φλογέρα, ώστε να τον παρηγορεί ο γλυκός της ήχος. Ύστερα από συναντήσεις με άλλα πρόσωπα, ο ήρωας φτάνει στο κάστρο του Χρόνου. Δεν φαίνεται να αναγνωρίζουν ο ένας τον άλλο, ενώ ο Χρόνος του δίνει μια συστατική επιστολή για τη Δυστυχία. Εκείνη, διαβάζοντας το γράμμα, τελικά αποφασίζει να τον διαγράψει από τον κατάλογο των δυστυχισμένων ανθρώπων, στέλνοντάς τον στο κάστρο της αδερφής της, της Ευτυχίας, της οποίας την εύνοια τελικά κερδίζει. Το ποίημα τελειώνει με συμβουλές και ηθικές παραινέσεις προς τους αναγνώστες/ακροατές.

Το ανώνυμο αυτό αφηγηματικό ποίημα σώζεται σε δύο χειρόγραφα που παραδίδουν διαφορετικές παραλλαγές, με σημαντικές γλωσσικές, υφολογικές και άλλες αποκλίσεις (βλ. αναλυτικά Πολίτη 2007, 17-22): τον κώδικα Oxoniensis Bodleianus Misc. 282 της βιβλιοθήκης της Οξφόρδης (O) και τον κώδικα της Πανεπιστημιακής Βιβλιοθήκης της Λειψίας (L). Αν και είχε προταθεί η χρονική προτεραιότητα του O (Σβορώνος 1937, 117-120), σήμερα γίνεται δεκτό ότι αρχαιότερος είναι ο L, ο οποίος με ασφάλεια μετατέθηκε χρονικά από τον 15ο στα μέσα-τρίτο τέταρτο του 14ου αιώνα (Πολίτη 2007, 17 και 26): αντίθετα, το χειρόγραφο της Οξφόρδης χρονολογείται στον 16ο αιώνα. Αναφορικά με την αποκατάσταση του κειμένου, θεωρείται βέβαιη η ανωτερότητα του λειψιανού κώδικα (Πολίτη 2007, 30), που παραδίδει μια δημωδέστερη μορφή του κειμένου, χωρίς αυτό να σημαίνει απαραίτητα τη νεωτερικότητα της συγκεκριμένης παραλλαγής, επομένως την απομάκρυνσή της από το χαμένο σήμερα αρχέτυπο (Πολίτη 2007, 26).

Το έργο δεν είναι ιδιαίτερα προβεβλημένο, ωστόσο έχει απασχολήσει την έρευνα ήδη από τα πρώτα στάδια μελέτης της δημόδους γραμματείας στα τέλη του 19ου αιώνα. Ειδολογικά δεν είναι εύκολο να ενταχθεί αυστηρά σε μία κατηγορία· πάντως, ένας ευρύτερα αποδεκτός χαρακτηρισμός φαίνεται να είναι ο εξής: «[αλληγορικό](#) και ηθικολογικό κείμενο με έντονα παραμυθικά μοτίβα» (Δανιήλ 2007, 1268). Το τελευταίο στοιχείο αποτελεί το ένα από τα δύο βασικά γνωρίσματά του που επισημάνθηκαν από πολύ νωρίς – η αναγωγή του μύθου του στην ευρύτερη γενεαλογία των παραμυθικών διηγήσεων. Το άλλο είναι η συγγένειά του με τις (ερωτικές) μυθιστορίες του Μεσαίωνα (Κρουμπάχερ 1900, 54).

Ειδικότερα, το ποίημα φαίνεται να έλκει την απώτερη καταγωγή του κυρίως από ανατολικά και βαλκανικά –και σε μικρότερο βαθμό δυτικά– παραμύθια με θέμα την αναζήτηση της τύχης (Μέγας 1953, 3-43)· εντούτοις, το παραμυθικό πλαίσιο λειτουργεί απλώς ως η βάση της αφήγησης, που εντέλει ενδύεται τη σύγχρονή του μυθιστορ(ηματ)ική μορφή (Beck 1993, 236-237). Η εκλεκτική και, πάνω απ' όλα, δημιουργική αφομοίωση ποικίλων αφηγηματικών και θεματικών μοτίβων του είδους (π.χ. η αναζήτηση και η περιγραφή των κάστρων) καθορίζουν την υβριδική ποιητική του κειμένου που, μολονότι δύσκολα προσγράφεται στο είδος της μυθιστορίας, συνομιλεί ανοιχτά μαζί της, όπως και με άλλα αφηγηματικά ποιήματα της ίδιας εποχής (Agaritos 2004), λ.χ. το έργο του Μελιτηνιώτη σε λόγια γλώσσα *Εις την Σωφροσύνην*, το οποίο αναφέρεται συχνά ως διακείμενο του *Λόγου* (π.χ. Κρουμπάχερ 1900, 54· Beck 1993, 237).

Γλωσσικές και υφολογικές ομοιότητες έχουν οδηγήσει στο συμπέρασμα ότι ο *Λόγος* έχει επηρεάσει το σημαντικότερο ποίημα του Κρητικού Λεονάρδου (ή Λινάρδου) Ντελλαπόρτα (περ. 1330-1419/20), το ηθικοδιδασκτικό και εν μέρει αυτοβιογραφικό στιχούργημα *Ερωτήσεις και αποκρίσεις Ξένου και Αληθείας* (Μανούσακας 1995, 68-71). Αν η πιθανή αυτή υπόθεση ευσταθεί, τότε ενισχύεται ακόμη περισσότερο η εικαζόμενη χρονολόγηση του *Λόγου* στο δεύτερο μισό του 14ου αιώνα, αφού η ποιητική παραγωγή του Ντελλαπόρτα τοποθετείται μεταξύ 1403-1411, διάστημα που στην περίπτωση μας εξυπηρετεί ως *terminus ante quem* για την ολοκλήρωση της συγγραφής. Παρ' όλα αυτά, η προτεινόμενη

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Λόγος Παρηγορητικός περί Δυστυχίας και Ευτυχίας*)

απόδοση και του Λόγου στη γραφίδα του Ντελλαπόρτα (Πολίτη 2007, 29) παραμένει αναπόδεικτη.

Συναφές με το προηγούμενο πρόβλημα είναι και το ζήτημα του τόπου της (αρχικής) συγγραφής του έργου· η πρόταση της κρητικής προέλευσής του, με βάση τα γλωσσικά στοιχεία της παλιότερης παραλλαγής στο χειρόγραφο της Λειψίας, αντιμετωπίστηκε με επιφυλάξεις (Σβορώνος 1937, 120-122), κέρδισε ωστόσο κάποιο έδαφος στη συνέχεια, δίχως όμως να έχει γίνει καθολικά αποδεκτή. Πάντως, η τελευταία εκδότρια του κειμένου αποφαίνεται ανεπιφύλακτα ότι το ποίημα γράφτηκε στην Κρήτη, λόγω της γλώσσας αλλά και των γενικότερων ομοιοτήτων με κρητικά κείμενα της πρώιμης νεοελληνικής γραμματείας (Πολίτη 2007, 28).

Ο Λόγος έχει προκαλέσει αρκετές φορές το εκδοτικό ενδιαφέρον των μελετητών. Προηγήθηκαν οι εκδόσεις του [Σπ. Λάμπρου](#), που κυκλοφόρησαν με διαφορά σχεδόν 30 ετών: η πρώτη το 1880, με βάση το χφ. Ο, και η δεύτερη το 1906, βασισμένη στο χφ. της Λειψίας. Όπως επισημαίνει ο Λάμπρος, η δεύτερη έκδοση υπαγορεύτηκε από τις μεγάλες διαφορές και κυρίως την ανωτερότητα της δεύτερης παραλλαγής. Ακολούθησαν κάποιες διορθωτικές προτάσεις από τον Σβορώνο (1937), ενώ το ποίημα εκδόθηκε ξανά από την Carolina Cupane (1995) –από όπου αντλείται και το δικό μας κείμενο– σε μια σύμμεικτη έκδοση που περιέχει, όπως δηλώνεται και στον τίτλο της (*Romanzi cavallereschi bizantini*), βυζαντινές «ιπποτικές»¹ μυθιστορίες. Η έκδοση αυτή βασίζεται, κυρίως, στην παλιότερη του Λάμπρου από το χφ. της Λειψίας, όμως ενσωματώνει επιλεκτικά και διορθώσεις άλλων μελετητών· ακόμη, περιλαμβάνει ιταλική μετάφραση του κειμένου. Τέλος, η πιο πρόσφατη κριτική έκδοση είναι η αδημοσίευτη διδακτορική διατριβή της Μαρίας Πολίτη (2007), που αξιοποιεί και τα δύο χειρόγραφα, δίνοντας όμως μεγαλύτερη βαρύτητα στο παλιότερο (L).

¹ Η λέξη σημειώνεται σε εισαγωγικά, καθώς τα τελευταία πορίσματα της έρευνας αναιρούν την υπερτονισμένη στο παρελθόν επίδραση που, υποτίθεται, δέχτηκαν [τα έργα αυτά](#) από τα σύγχρονά τους ιπποτικά κείμενα της Δύσης, αναδεικνύοντας έτσι τον ελληνικό/βυζαντινό χαρακτήρα τους (Λεντάρη 2007, 335).

Βιβλιογραφικές αναφορές

Agapitos 2004

Panagiotis A. Agapitos, «*SO DEBATE. Genre, structure and poetics in the Byzantine vernacular romances of love*», *Symbolae Osloenses* 79 (2004), σ. 7-101.

Beck 1993

Hans-Georg Beck, *Ιστορία της βυζαντινής δημώδους λογοτεχνίας*, μτφρ. Νίκη Eideneier, ΜΙΕΤ, Αθήνα ²1993, σ. 236-237.

Δανιήλ 2007

Χρήστος Δανιήλ, «*Λόγος παρηγορητικός περί δυστυχίας και ευτυχίας*», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 1268-1269.

Κρουμπάχερ 1900

Καρλ Κρουμπάχερ, *Ιστορία της βυζαντινής λογοτεχνίας*, μεταφρασθείσα υπό Γεωργίου Σωτηριάδου, τ. 3, Τύποις Π. Δ. Σακελλαρίου, Αθήνα 1900, σ. 54-55.

Λεντάρη 2007

Τίνα Λεντάρη, «*βυζαντινά ιπποτικά μυθιστορήματα*», *Λεξικό νεοελληνικής λογοτεχνίας. Πρόσωπα, έργα, ρεύματα, όροι*, Πατάκης, Αθήνα 2007, σ. 335-336.

Μανούσακας 1995

Μανούσος Ι. Μανούσακας (επιμ.), *Λεονάρδου Ντελλαπόρτα ποιήματα: 1403-1411*, Ακαδημία Αθηνών, Αθήνα 1995.

Υπουργείο Παιδείας, Έρευνας και Θρησκευμάτων, ΚΕΝΤΡΟ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ, MIS:296442 Π 4.3.7: «Πρόσθετο ψηφιακό υλικό για τη διδασκαλία της Ελληνικής Γλώσσας: Ψηφιοποίηση Αρχείου Γεωργακά.»
Δημήτρης Κιτσούλης (με τη συνεργασία της Εύας Νικολαΐδου), «Εισαγωγή»
(για το έργο *Λόγος Παρηγορητικός περί Δυστυχίας και Ευτυχίας*)

Μέγας 1953

Γεώργιος Α. Μέγας, «Ο Λόγος παρηγορητικός περί δυστυχίας και ευτυχίας και τα παραμύθια της προς την τύχην οδοιπορίας», *Λαογραφία* 15 (1953), σ. 3-43.

Πολίτη 2007

Μαρία Λ. Πολίτη (επιμ.), «Λόγος παρηγορητικός περί δυστυχίας και ευτυχίας», ανέκδοτη διδακτορική διατριβή, ΑΠΘ, Θεσσαλονίκη 2007.

Σβορώνος 1937

Νίκος Σβορώνος, «Παρατηρήσεις εις Λόγον παρηγορητικόν περί δυστυχίας και ευτυχίας», *Αθηνά* 47 (1937), σ. 3-43.